

مجموعه کتاب‌های برنامه تلویزیونی «معرفت»

دفتر پنجم

خواجہ نصیر الدین طوسی

دیدگاه‌های فلسفی
استاد غلامحسین دینانی

تحقیق و تدوین:
اسماعیل منصوری لاریجانی

سروش

تهران | ۱۳۹۹

شماره ترتیب انتشار: ۱۷۴۶

فهرست

- مقدمه..... ۷
- گفت‌وگوی ۱؛ کلیاتی درباره‌ی خواجه نصیرالدین طوسی ۱۳
- گفت‌وگوی ۲؛ قواعد گفت‌وگو..... ۲۳
- گفت‌وگوی ۳؛ مؤلفه‌های گفت‌وگو..... ۳۵
- گفت‌وگوی ۴؛ معنی قرب و بعد حق تعالی..... ۴۵
- گفت‌وگوی ۵؛ لذت و الم..... ۵۷
- گفت‌وگوی ۶؛ ذوق و شوق عرفانی..... ۶۹
- گفت‌وگوی ۷؛ مقام عرفانی خواجه..... ۸۱

گفت‌وگویی ۱

کلیاتی درباره‌ی خواجه نصیرالدین طوسی

□ دکتر لاریجانی:

ذوقی چنان ندارد بی‌معرفت جهانی
در علم و معرفت کوش ای عقل آسمانی
در کارگاه هستی با معرفت گذر کن
تا پرده‌ها برافتد از صورت معانی^۱

خواجه نصیر طوسی در طوس دیده به جهان گشود و هفتادوپنج سال عمر کرد. در سال ۶۷۲ هجری در کاظمین بدرود حیات گفت. قبر ایشان در نزدیکی مرقد امام کاظم^(ع) و امام جواد^(ع) است. وی در حوزه فلسفه، کلام، منطق، اخلاق، عرفان، ریاضی، نجوم و طب صاحب‌نظر بود. از کتاب *تجریده الاعتقاد* بیش از هفتصد سال است که به‌عنوان کتاب منبع، در حوزه کلام، استفاده می‌شود. این کتاب را شیعه و سنی تفسیر و همه از قلم خواجه تقدیر کرده‌اند. کتاب

خواجه نصیرالدین طوسی، فیلسوف گفت‌وگو، نوشته استاد دینانی است که از ابزار گفت‌وگو به زیبایی استفاده کرده و کارآمدی گفت‌وگو و اعجاز سخن را در اندیشه این بزرگوار به اثبات رسانده است. آثار خواجه نصیرالدین طوسی برای دانشگاہیان و فرهیختگان کاملاً شناخته شده نیست.

به نظر بنده، شما در کتاب خواجه نصیرالدین طوسی، فیلسوف گفت‌وگو، به دنبال اثبات فلسفه جدیدی هستید، اگرچه خواجه نصیر چهارچوب و قواعد آن را به طور مشخص بیان نکرده، شما به دنبال آن گم شده هستید. آیا این نظر درست است؟

دکتر دینانی: بله؛ حدس شما صائب است؛ یعنی خواجه نصیر طوسی یکی از فیلسوفان بزرگ جهان است، ولی با کمال تأسف هنوز او را متکلم می‌شناسند. بین فیلسوف و متکلم فاصله بسیار است. خواجه، متکلم، فقیه، ادیب، ریاضی‌دان، منجم و عالم به طب نیز هست؛ علوم زمان خود را می‌دانسته. رصدخانه مراغه که برای نجوم ساخته شده، یادگار ایشان است. خواجه فیلسوف بزرگی است، ولی به جنبه فلسفی خواجه توجه می‌شود. شرح‌های زیادی بر کتاب *تجربیه الاعتقاد* نوشته شده، ولی بیشتر به جنبه کلامی توجه داشته‌اند. درحالی‌که این کتاب ضمن اینکه مسائل کلامی دارد، کتابی فلسفی است و مهم‌ترین مسائل فلسفی در آن مطرح شده است. کتاب *اساس الاقتباس* خواجه بی‌نظیر است. برادران اهل سنت با خواجه دشمنی دارند و اصلاً ایشان را مطرح نمی‌کنند؛ به دلیل آنکه خواجه در انقراض خلافت عباسی نقش عمده‌ای داشته است. دوستان شیعه هم به خواجه خیلی کم توجه کرده‌اند. به ریاضی و فلکیات و منطق هم هیچ توجهی نکرده‌اند. به ابتکارات خواجه در منطق و فلسفه هم کمتر اهمیت داده شده است. خواجه، متفکر بزرگ و مظلومی است. هیچ‌کس نمی‌تواند به تشیع خواجه شک کند. خواجه، عالم و فیلسوف شیعی بزرگی است. خیلی‌ها مدیون خواجه هستند. اگر او نبود، شاید فلسفه ادامه پیدا نمی‌کرد. مثلاً ملاصدرا خیلی به خواجه مدیون است. اگر خواجه نبود، شاید ملاصدراپی پیدا نمی‌شد. وی احیاگر